

بررسی ویژگی‌های اجتماعی و اقتصادی خانوارهای زن سرپرست

زهرا رضایی قهرودی

^۱ معاون پژوهشی پژوهشکده‌ی آمار

□ مقدمه

از جمله تغییرات اجتماعی و جمعیتی گسترده‌ای که ایران در سال‌های گذشته تجربه نموده است، تغییر در فراوانی زنان سرپرست خانوار بوده و همین مسئله، این زنان و خانوارهای آنان را در کانون توجهات خاصی قرار داده است.

براساس نتایج سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن، سهم خانوارهای زن سرپرست از ۶/۵ درصد در سال ۱۳۴۵، به ۱۲/۱ درصد در سال ۱۳۹۰ افزایش یافته است. در کنار رشد کمی این پدیده، تغییرات کیفی در ویژگی‌های اجتماعی و اقتصادی سرپرست این گروه از خانوارها از قبیل ترکیب سنی، سطح تحصیلات و درآمد و فقر اقتصادی بخش قابل تأملی از این خانوارها، این موضوع را به مرور و بیش از پیش از یک پدیده اجتماعی نسبتاً طبیعی به موضوعی اجتماعی از جنس آسیب تبدیل کرده است. در این راستا، بررسی وضعیت موجود زنان سرپرست خانوار در ایران و ارائه‌ی تصویری دقیق و شفاف از وضعیت این قشر آسیب‌پذیر برای تصمیم‌گیری بهتر و برنامه‌ریزی امری ضروری است. در این مقاله با

استفاده از داده‌های سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن به بررسی وضعیت اجتماعی و ویژگی‌های اقتصادی خانوارهای زن سرپرست در ایران پرداخته می‌شود. همچنین قوانین و مقررات موجود در این خصوص به اجمال بررسی می‌شود.

□ بررسی ویژگی‌های

جمعیت‌شناختی و اجتماعی

براساس داده‌های سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن سال‌های ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰ از ۱۷,۳۵۲,۶۸۶ خانوار در سال ۱۳۸۵، ۱,۶۲۰,۷۵۳ خانوار تقریباً معادل ۹/۵ درصد کل خانوارها و در سال ۱۳۹۰ از بین ۲۱,۱۵۹,۰۳۳ خانوار معادل ۱۲/۱ درصد کل خانوارها، زن سرپرست بوده‌اند. نمودار ۱ سهم خانوارهای زن سرپرست طی سال‌های ۱۳۴۵ تا ۱۳۹۰ را نشان می‌دهد.

توزیع خانوارهای زن سرپرست در هر یک از استان‌های کشور در سال ۱۳۹۰ نشان می‌دهد، سهم خانوارهای زن سرپرست در تمام استان‌ها (غیر از کردستان با ۹/۵ درصد) بیش از ۱۰ درصد بوده است استان سیستان و بلوچستان با ۱۶/۶ درصد بیش‌ترین

درصد خانوارهای زن سرپرست را دارد و استان‌های خراسان جنوبی و خراسان رضوی با ۱۳/۴ درصد خانوار زن سرپرست در رتبه‌های بعد قرار دارند. کمترین درصد خانوارهای زن سرپرست نیز به استان‌های کردستان با ۹/۵ درصد، کهگیلویه و بویراحمد با ۱۰/۱ درصد و قزوین، آذربایجان غربی و اردبیل با ۱۰/۲ درصد تعلق دارد.

آمارها نشان می‌دهد در بین خانوارهای زن سرپرست تعداد کل خانوارهای تک‌نفره از ۵۹۱,۵۲۶ خانوار (۴/۳۶ درصد) در سال ۱۳۸۵ به ۱,۰۳۸,۵۶۹ خانوار (۷۵/۴۰ درصد) در سال ۱۳۹۰ رسیده است که نشان از افزایش ۴/۷۱ درصدی نسبت خانوارهای تک‌نفره زن سرپرست در سال ۱۳۹۰ در مقایسه با سال ۱۳۸۵ دارد. مقایسه‌ی استانی نشان می‌دهد که استان‌های ایلام، کهگیلویه و بویراحمد و بوشهر به ترتیب با ۲۵، ۲۷/۰۸ و ۲۷/۵۷ درصد، کمترین درصد خانوارهای تک‌نفره زن سرپرست و استان یزد با ۵۶/۵۷ درصد بیش‌ترین درصد خانوارهای تک‌نفره زن سرپرست را در بردارد.

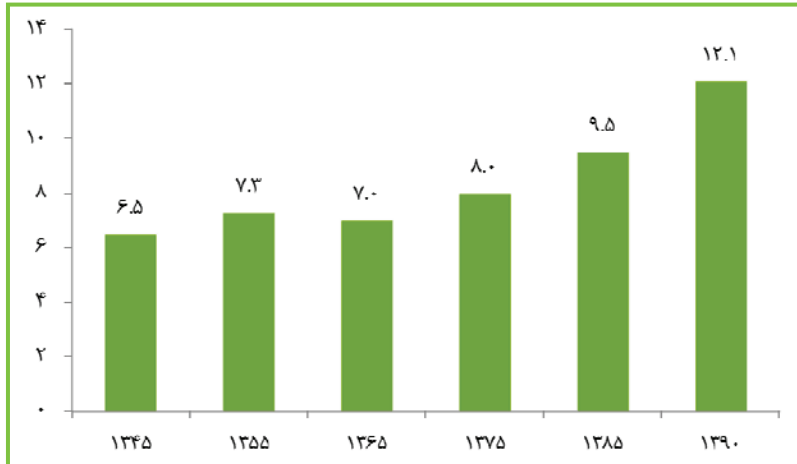
تسهیلات آن‌ها در سرشماری ۱۳۹۰ نشان می‌دهد:

◆ میانگین بعد (تعداد اعضای) خانوارهای زن سرپرست در کل کشور برابر با ۲/۲ نفر است که عددی کوچک‌تر از میانگین بعد خانوارهای مرد سرپرست در کل کشور یعنی ۳/۷ است.

◆ میانگین سن سرپرست خانوارهای زن سرپرست در کل کشور ۵۷/۶ سال و میانگین سن سرپرست خانوارهای مرد سرپرست ۴۴/۱ سال است.

◆ در ۲۹/۷ درصد کل خانوارهای زن سرپرست هیچ فرد باسوادی حضور ندارد در صورتی که تنها ۵/۱ درصد خانوارهای مرد سرپرست بدون فرد باسواد در خانوار هستند. همچنین در سال ۱۳۹۰، ۴۳۹۶ درصد از زنان سرپرست خانوار در گروه سنی ۳۵-۶۴ ساله بی‌سواد هستند. این رقم برای گروه سنی ۶۵ ساله و بیش‌تر به ۸۱/۱۸ درصد می‌رسد. بنا بر این زنان سرپرست خانوار عمدتاً از سطح سواد پایینی برخوردار هستند. در کلیه‌ی استان‌های کشور بیش‌تر زنان سرپرست خانوار بی‌سواد هستند یا سطح تحصیلی پایینی دارند.

◆ ۱۸/۶ درصد کل خانوارهای زن سرپرست دارای اتومبیل شخصی هستند در صورتی که ۴۵/۷ درصد خانوارهای مرد سرپرست دارای اتومبیل شخصی هستند.

نمودار ۱- سهم خانوارهای زن سرپرست در سال‌های ۱۳۴۵ تا ۱۳۹۰ در کل کشور

منبع: گزارش بررسی ویژگی‌های اجتماعی، اقتصادی و سلامت خانوارهای زن سرپرست با تأکید بر سیاست‌ها و برنامه‌های پشتیبانی، ۱۳۹۲، پژوهشکده‌ی آمار

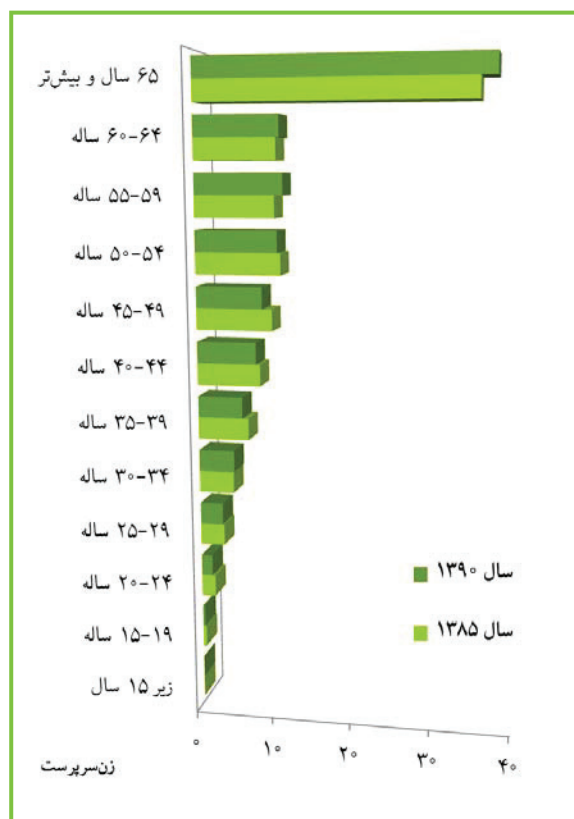
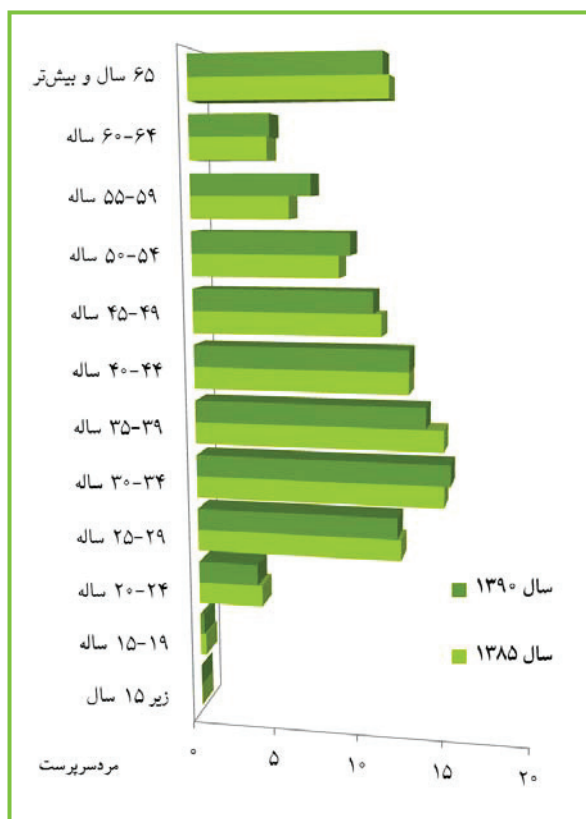
طلاق با ۹/۹۵ درصد، دومین عامل ایجاد خانوارهای زن سرپرست است. بررسی الگوی سنی و جنسی و وضع زنانه‌شدن سالمندی و به تبع آن زنانه‌شدن سرپرستی خانوار در میان جمعیت سالمند، گسترش سرپرستی خانوار توسط زنان به دلیل فوت همسر (به دلیل بالاتر بودن امید زندگی زنان در مقایسه با مردان) و عدم ازدواج مجدد زنان پس از فوت همسر یا طلاق را نشان می‌دهند.

مقایسه‌ی استانی در این خصوص نشان می‌دهد که استان‌ها، استان سیستان و بلوچستان با ۱۹/۶۸ درصد، کم‌ترین درصد خانوارهای زن سرپرست سالمند را دارد و در مقابل استان یزد با در اختیار داشتن ۵۰/۳۷ درصد از خانوارهای زن سرپرست سالمند، بالاترین رتبه را در بین استان‌های کشور دارد.

به‌طور کل بررسی ویژگی‌های جمعیت‌شناختی و اجتماعی خانوارهای زن سرپرست و امکانات و

بالا بودن سهم زنان سرپرست خانوار سالمند (۶۵ ساله و بیش‌تر) و افزایش این سهم از ۳۱/۷۷ درصد در سال ۱۳۷۵ به ۳۶/۸ درصد در سال ۱۳۹۰، نشان از افزایش سالمندی زنان سرپرست خانوار و زنانه‌شدن سرپرستی خانوار در میان جمعیت سالمند دارد.

بررسی الگوی سنی خانوارهای زن سرپرست و مرد سرپرست براساس نمودار ۲ نشان می‌دهد در سال‌های ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰، مردان سرپرست خانوار اکثراً در سنین جوانی و میانسالی (سنین ۲۵-۴۹ سالگی) بوده‌اند در حالی که درصد زنان سرپرست خانوار همگام با افزایش سن، افزایش یافته و در سن ۶۵ سالگی و بیش‌تر به حداکثر مقدار خود رسیده است. از سوی دیگر بررسی وضع زناشویی سرپرست خانوارها در سال ۱۳۹۰ نشان می‌دهد، ۷۱/۳۹ درصد از زنان سرپرست خانوار، همسر خود را به دلیل فوت از دست داده‌اند.

نمودار ۲- توزیع نسبی خانوارهای معمولی ساکن برحسب جنس و سن سرپرست در سال‌های ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰

منبع: گزارش بررسی ویژگی‌های اجتماعی، اقتصادی و سلامت خانوارهای زن سرپرست با تأکید بر سیاست‌ها و برنامه‌های پشتیبانی، ۱۳۹۲، پژوهشکده‌ی آمار

استان بر حسب درصد ارائه شده است. بیش‌ترین سهم خانوارهای زن سرپرست در دو دهک اول درآمد متعلق به استان‌های سیستان و بلوچستان (۷۶/۹ درصد)، خراسان جنوبی (۷۴/۹ درصد) و خراسان شمالی (۶۹/۱ درصد) است که در این استان‌ها سهم خانوارهای مرد سرپرست در دو دهک اول درآمد به ترتیب برابر ۵۰/۴، ۳۲/۲ و ۲۹/۱ درصد است. کمترین سهم خانوارهای زن سرپرست در دو دهک اول درآمد نیز متعلق به استان تهران با ۶/۹ درصد و البرز با ۱۱/۶ درصد است. در این استان‌ها سهم خانوارهای مرد سرپرست در دو دهک اول درآمد به ترتیب ۲/۸ و ۲/۵ درصد است.

جدول ۱ به وضوح آسیب‌پذیر بودن این گروه را نشان می‌دهد به‌گونه‌ای که ۴۳/۳ درصد از خانوارهای زن سرپرست در دو دهک اول درآمد مورد انتظار قرار دارند در حالی که تنها ۱۶/۸ درصد از خانوارهای مرد سرپرست در دو دهک اول درآمد مورد انتظار قرار دارند. همان‌گونه که در این جدول مشاهده می‌شود درصد خانوارهای زن سرپرست در دهک‌های درآمدی تقریباً روندی نزولی دارد و تنها در دهک دهم مقدار آن نسبت به دهک قبل افزایش می‌یابد.

در نمودار ۳ سهم خانوارهای زن سرپرست و مرد سرپرست در دو دهک اول درآمد مورد انتظار در هر

◇ درصد خانوارهای دارای رایانه برای خانوارهای زن سرپرست ۲۴/۴ درصد و برای خانوارهای مرد سرپرست ۳۵ درصد است.

▣ بررسی ویژگی‌های اقتصادی

در این بخش با استفاده از اطلاعات خانوارها در سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۹۰ به بررسی وضعیت اقتصادی خانوارهای زن سرپرست پرداخته می‌شود. زاهدیان و دیگران در سال ۱۳۹۲ درآمد مورد انتظار خانوارهای کشور را با برآزش یک مدل رگرسیونی برآورد و خانوارهای کشور را براساس این متغیر رتبه‌بندی کرده‌اند. بررسی ویژگی‌های اقتصادی خانوارهای زن سرپرست بر اساس

جدول ۱- توزیع خانوارها به تفکیک جنس سرپرست خانوار در دهک‌های درآمدی

خانوارهای زن سرپرست		خانوارهای مرد سرپرست		دهک درآمد مورد انتظار
درصد خانوارهای دهک از کل خانوارهای زن سرپرست	تعداد	درصد خانوارهای دهک از کل خانوارهای مرد سرپرست	تعداد	
۲۹٫۲	۷۴۷,۹۱۸	۷٫۴	۱,۳۶۷,۹۸۵	۱
۱۴٫۱	۳۶۱,۱۸۵	۹٫۴	۱,۷۵۴,۷۱۹	۲
۱۰٫۳	۲۶۴,۱۶۰	۱۰٫۰	۱,۸۵۱,۷۴۳	۳
۸٫۵	۲۱۷,۲۳۳	۱۰٫۲	۱,۸۹۸,۶۷۰	۴
۷٫۴	۱۸۸,۶۷۳	۱۰٫۴	۱,۹۲۷,۲۳۱	۵
۶٫۴	۱۶۴,۰۸۵	۱۰٫۵	۱,۹۵۱,۸۱۸	۶
۵٫۷	۱۴۴,۸۳۴	۱۰٫۶	۱,۹۷۱,۰۶۹	۷
۵٫۳	۱۳۵,۴۹۴	۱۰٫۶	۱,۹۸۰,۴۰۹	۸
۵٫۳	۱۳۵,۶۰۴	۱۰٫۶	۱,۹۸۰,۳۰۰	۹
۷٫۷	۱۹۷,۹۹۳	۱۰٫۳	۱,۹۱۷,۹۱۰	۱۰
۱۰۰	۲,۵۵۷,۱۷۹	۱۰۰	۱۸,۶۰۱,۸۵۴	کل کشور

منبع: گزارش بررسی ویژگی‌های اجتماعی، اقتصادی و سلامت خانوارهای زن سرپرست با تأکید بر سیاست‌ها و برنامه‌های پشتیبانی، ۱۳۹۲، پژوهشکده‌ی آمار

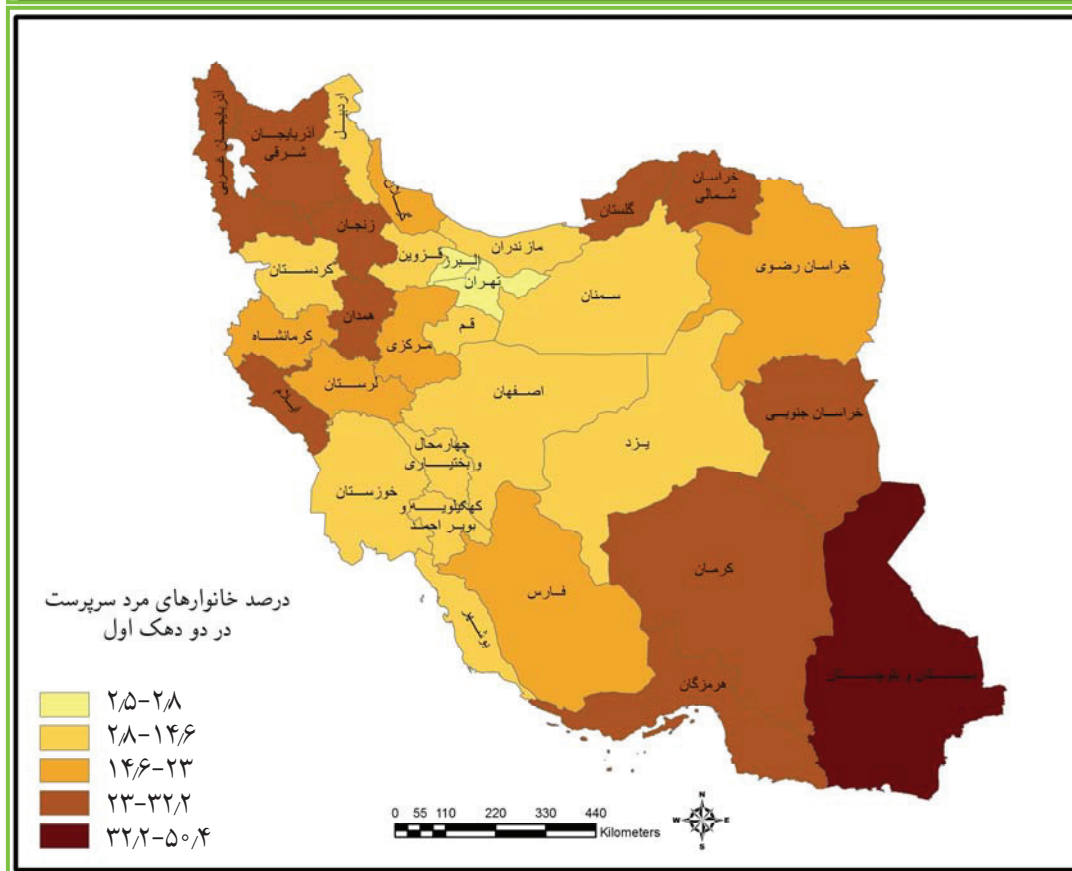
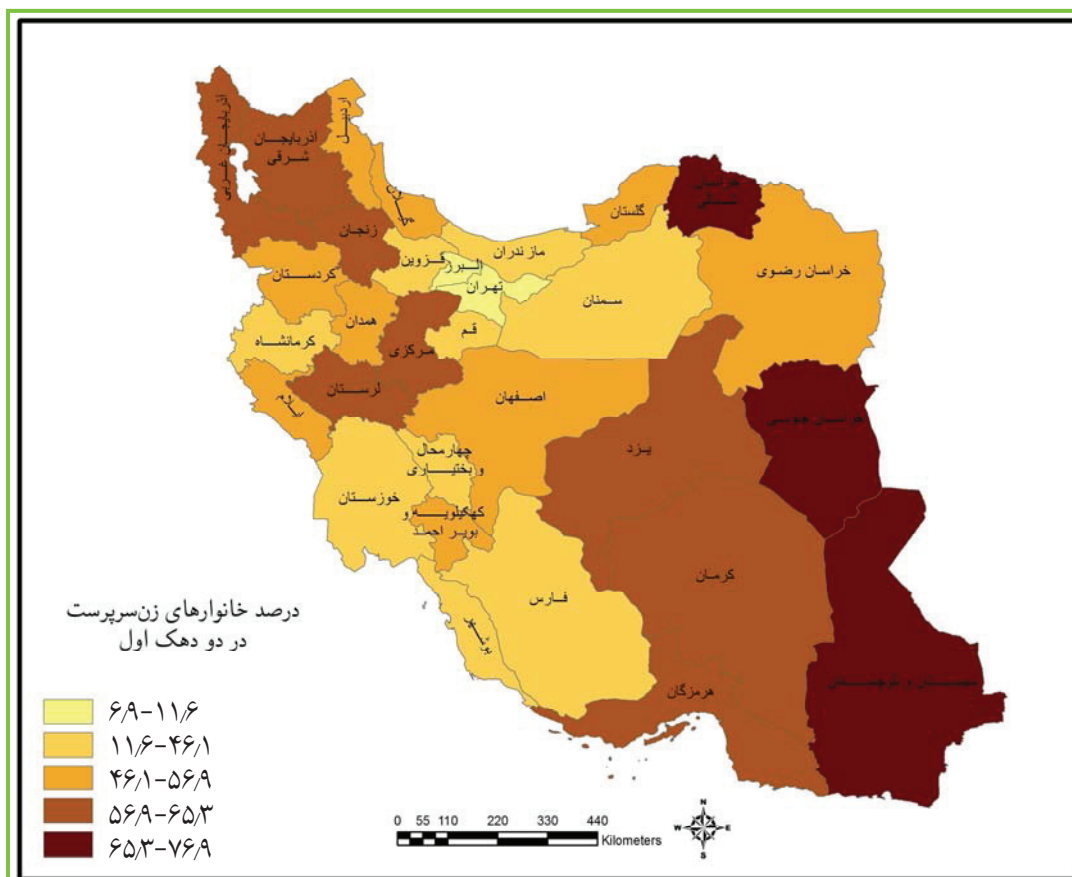
□ بررسی قوانین و مقررات

در طی حدود ۴ دهه‌ی گذشته، همراه با رشد پدیده‌ی خانوارهای زن سرپرست در کشور، قوانین و مقررات بسیاری در کشور برای حمایت از این قشر آسیب‌پذیر جامعه، سامان‌دهی آنان و کمک به توانمندسازی آن‌ها در چارچوب نهاد خانواده تدوین شده است که هرچند این قوانین به دلایل مختلف از جمله نبود اعتبار کافی به‌طور کامل جامه‌ی عمل نپوشیده لیکن زمینه‌ی قانونی و حقوقی مناسبی را برای پاسخ‌گویی به مسائل و نیازهای این گروه در کشور فراهم ساخته است. در مصوبات قانونی دهه‌ی اخیر بر نقش سازمان‌های

مردم‌نهاد در خدمت‌رسانی به این اقشار و نیز ضرورت تغییر جهت از حمایت به توانمندسازی و خروج از چرخه‌ی حمایت تأکید شده است.

براساس اطلاعات و منابع موجود، در مجموع، ۷۵ مورد قانون، مصوبه و آیین‌نامه‌ی قانونی مرتبط با زنان سرپرست خانوار یا خانوارهای زن سرپرست و بی‌سرپرست در کشور شناسایی شده است که از این مجموعه، ۲۸ مورد به‌طور مستقیم به موضوع زنان و دختران سرپرست خانوار اشاره دارد. به این ترتیب که در تمام یا موادی از این قوانین از عبارات و واژه‌های «زن سرپرست خانوار»، «زن بی‌سرپرست»، «خانواده‌ی

بی‌سرپرست و بدسرپرست»، «زنان نان‌آور خانواده»، «زنان خودسرپرست» و «زنان بدسرپرست» استفاده شده و این موارد به‌عنوان جامعه‌ی مورد نظر قانون منظور شده است. بقیه‌ی قوانین بررسی‌شده که ۴۷ مورد است به‌صورت غیر مستقیم به این مقوله مرتبط است به این ترتیب که جامعه‌ی مورد نظر قانون، مردم ایران، شهروندان، زنان، خانواده، افراد آسیب‌پذیر یا آسیب‌دیده، سرپرست‌های خانوار، مستمری‌بگیران، خانواده‌ی زندانیان، افراد و خانواده‌های نیازمند، محرومان و نظایر آن است و زنان سرپرست خانوار به‌عنوان بخشی از این جوامع مخاطب قرار می‌گیرند. توزیع قوانین بررسی

نمودار ۳- سهم خانوارهای زن سرپرست و مرد سرپرست در دو دهک اول درآمد مورد انتظار در هر استان (درصد)

منبع: گزارش بررسی ویژگی‌های اجتماعی، اقتصادی و سلامت خانوارهای زن سرپرست با تأکید بر سیاست‌ها و برنامه‌های پشتیبانی، ۱۳۹۲، پژوهشکده‌ی آمار

جدول ۲- قوانین و مقررات مرتبط با زنان سرپرست خانوار در کشور برحسب زمان تصویب

نوع ارتباط با موضوع	تعداد موارد	زمان تصویب					
		قبل از انقلاب اسلامی	۱۳۵۸-۱۳۵۹	دهه ۶۰	دهه ۷۰	دهه ۸۰	دهه ۹۰
مستقیم	۲۸	۰	۲	۰	۱۱	۱۴	۱
غیرمستقیم	۴۷	۲	۵	۶	۱۳	۱۹	۱
جمع	۷۵	۲	۷	۶	۲۴	۳۳	۲

منبع: گزارش بررسی ویژگی‌های اجتماعی، اقتصادی و سلامت خانوارهای زن سرپرست با تأکید بر سیاست‌ها و برنامه‌های پشتیبانی، ۱۳۹۲، پژوهشکده‌ی آمار

شده از نظر زمان تصویب براساس جدول ۲ است.

این اطلاعات نشان می‌دهد که بلافاصله پس از پیروزی انقلاب اسلامی ۷ مورد قانون در سال‌های ۱۳۵۸ و ۱۳۵۹ در زمینه‌ی مورد بررسی تصویب شده که ۲ مورد آن به‌طور مستقیم به این مقوله اختصاص یافته است. بررسی‌ها نشان می‌دهد که ۶ مورد از ۷ مورد اشاره شده، اصول قانون اساسی است که یکی از این اصول یعنی اصل ۲۱ به‌طور صریح و مستقیم تحت موضوع ضرورت بیمه‌ی خاص بیوگان و زنان سالخورده و بی‌سرپرست به این مسئله اشاره دارد. پنج اصل دیگر مورد نظر در قانون اساسی نیز در قالب موضوعاتی چون اهمیت و قداست خانواده (اصل ۱۰) همگانی بودن برخورداری از بیمه‌ی تأمین اجتماعی و درمان (اصل ۲۹)، حق برخورداری از مسکن (اصل ۳۱)، پی‌ریزی اقتصاد عادلانه بر طبق ضوابط اسلامی برای ایجاد رفاه و رفع فقر و ... (اصل ۳) و بالاخره تأمین نیازهای اساسی خوراک، پوشاک،

درمان، آموزش و مسکن و نیز کار برای همه (اصل ۴۳) به این موضوع پرداخته است. همچنین در این دوره‌ی زمانی، ماده واحده‌ی تشکیل سازمان بهزیستی است که به نوبه‌ی خود با هدف تحقق اصول ۲۱ و ۲۹ قانون اساسی و حمایت از خانواده‌های بی‌سرپرست و نیازمند تهیه و تصویب شده است. یادآور می‌شود تأسیس کمیته‌ی امداد امام که براساس فرمان امام خمینی (ره) در سال ۱۳۵۸ صورت گرفت نیز با هدفی مشابه در همین دوره صورت گرفته است که شمار این موارد را به ۸ مورد می‌رساند. به این ترتیب ملاحظه می‌شود که اهمیت موضوع خانواده‌های نیازمند از جمله خانواده‌های بی‌سرپرست و بدسرپرست و نیاز مبرم پاسخگویی به آن سبب شده که مسئولان بلافاصله پس از پیروزی انقلاب اسلامی در یکی از اصول قانون اساسی ج.ا.ا به‌طور صریح توجه به این موضوع را طرح کرده و در ارتباط با آن دو سازمان حمایتی اصلی (کمیته امداد امام و سازمان بهزیستی) را در

کشور ایجاد کرده‌اند که هنوز نیز پس از گذشت بیش از سی سال یکی از مهم‌ترین فعالیت‌های آنان در این عرصه است. پس از گذشت بیش از یک دهه فعالیت دستگاه‌های حمایتی، برخی کاستی‌ها و مشکلات، مسئولان را بر آن داشت که مجدداً با تهیه و تصویب قوانین و مصوباتی در این خصوص حمایت از این گروه از افراد جامعه را از نقطه‌نظر قانونی تقویت کنند. به نحوی که مهم‌ترین قوانین و مصوبات مربوط به زنان سرپرست خانوار در دهه‌ی ۱۳۷۰ تهیه و تصویب شد.

در حال حاضر دو سازمان حمایتی اصلی، کمیته‌ی امداد امام و سازمان بهزیستی، بر مبنای شرح وظایف و تکالیف قانونی، در مجموع بخش قابل توجهی (۴۵ درصد) از خانوارهای زن سرپرست کشور را تحت پوشش دارند و خدمات متنوعی را از پرداخت مستمری ماهیانه تا خدمات درمانی، بیمه‌ی بازنشستگی، آموزش، ایجاد اشتغال و ... به آن‌ها عرضه می‌کنند. معاونت امور زنان و خانواده و وزارت

تعاون، کار و رفاه اجتماعی نیز با تهیه‌ی برنامه، تدوین و پیگیری تصویب مقررات حمایتی، انجام پژوهش و برنامه‌ریزی و اجرای طرح‌های آموزشی شرایط مناسبی برای فعالیت‌های این دو سازمان ایجاد می‌کنند و برخی دستگاه‌های دیگر نظیر سازمان تأمین اجتماعی و بانک‌ها هر یک براساس وظایف اختصاصی خود بخشی از برنامه‌های حمایتی دو سازمان اصلی را انجام می‌دهند. خاطر نشان می‌گردد براساس بند ب ماده ۳۹ برنامه‌ی پنجم توسعه مصوب ۱۳۸۹ مقرر است با اجرای برنامه‌ی توانمندسازی، سالانه حداقل ۱۰ درصد از خانوارهای تحت پوشش دستگاه‌های حمایتی به استثنای سالمندان و معلولان ذهنی توانمند شده و از پوشش حمایت‌های مستقیم خارج شوند.

علاوه بر سازمان‌های دولتی، مؤسسات غیر دولتی (NGO) مرتبط با خانوارهای زن سرپرست نیز در این حوزه فعالیت می‌کنند. این سازمان‌ها به دلیل قدرت بالای جلب مشارکت مردمی، ساده‌تر بودن فرایند پذیرش و ارتباط نزدیک آن‌ها با مددجویان به

علت قرارگیری آن‌ها در سطح محلات و مناطق شهرهای حوزه‌ی عمل، از اهمیت قابل ملاحظه‌ای برخوردارند و در هر برنامه‌ریزی برای ساماندهی و خدمت‌رسانی به این قشر باید لحاظ شوند. چنان که از یک دهه پیش در قوانین و مقررات مصوب نیز به آن‌ها اشاره شده و استفاده از توان و ظرفیت آن‌ها مورد تأکید واقع شده است.

■ نتیجه‌گیری

حساسیت موضوعاتی چون زنان، خانواده و آسیب‌پذیری، مشارکت اجتماعی عظیمی در بخش‌های دولتی و مردمی را برانگیخته و تدوین و تصویب قوانین، آیین‌نامه‌ها و مصوبات قانونی متنوعی را سبب شده است که نشان از اهمیت موضوع دارد و ضرورت هماهنگی، یکپارچه‌سازی و پیشگیری از اقدامات موازی را برای افزایش کارایی و بهره‌وری اقدامات، تلاش‌ها و نیز جلوگیری از اتلاف منابع بیش از پیش مطرح می‌سازد.

نتایج نشان می‌دهد خانوارهای زن سرپرست نه تنها در طی زمان سهم بیش‌تری از خانوارهای ایرانی را به خود اختصاص داده‌اند، بلکه با توجه به

این که نسبت قابل توجهی از این خانوارها توسط زنانی سرپرستی می‌شوند که سن بالایی داشته و از سطوح تحصیلی بسیار پایینی نیز برخوردار هستند، شایسته‌ی توجه ویژه‌ی سیاست‌گذاران هستند. از طرفی سطح اقتصادی خانوارهای زن سرپرست اختلاف قابل ملاحظه‌ای با خانوارهای مرد سرپرست دارد لذا لازم است در برنامه‌ریزی‌ها و سیاست‌گذاری‌ها توجه خاصی به این قشر آسیب‌پذیر از جامعه صورت گیرد و برای حمایت مستقیم یا توانمندسازی زنان سرپرست خانوار توجه لازم به عمل آید. همچنین شناسایی کامل مشکلات، مسائل و نیازهای این خانوارها و سطح‌بندی آن‌ها و لزوم بازنگری سیاست‌های کلان ضروری به نظر می‌رسد.

مرجع‌ها

پژوهشکده‌ی آمار (۱۳۹۲). گزارش بررسی ویژگی‌های اجتماعی، اقتصادی و سلامت خانوارهای زن سرپرست با تأکید بر سیاست‌ها و برنامه‌های پشتیبانی.